

הילולה לבר יוחאי ל"ג לעומר¹

מטרה

בחינת היבטים אישיים, חברתיים וחינוכיים בקיום מנהג הילולה לרבי שמעון בר יוחאי בל"ג לעומר.

רציונל

שונה בתכלית מעמדה של דמותו של ר' שמעון בר יוחאי ומעמדן של ההילולות סביבו בארץ ובחברה הישראלית, מהמקום שתפסו אלה ברבות מקהילות המוצא של החוגגים. סביב דרכי הציון של ל"ג בעומר באים לביטוי תהליכים של התנשאות והדרה מעמדית ותרבותית".

לימוד מקורותיה של הילולה ומשמעותה מניע שני תהליכים בקבוצה: האחד - מתן לגיטימציה לערכים העומדים בבסיס הילולה, הנתפסים כחלק מהותי בתרבות המזרחית, אך קיימים בכל תרבות, שניתן לאפיינם כאי-רציונאליים. והשני - זיהוי מנגנוני ההדרה החברתית שפיתחה ההגמוניה הישראלית במסווה של העדפת השכל על הרגש. שני התהליכים הללו עשויים לחזק את חברי הקבוצה.

במקביל לכך, נתוודע אל דרך נוספת לקיום המנהג, שכמעט אינה מוכרת כיום. נבחן את תרומתה ואת האפשרות של הורים ליישמה בל"ג לעומר ובמהלך השנה כולה.

מבנה השיעור

1. מנהגי ל"ג לעומר – פתיחה, 30 דקות
נכיר את מנהגי ל"ג לעומר הנהוגים בקהילות שונות. המשתתפים יבחנו את היכרותם עם המנהגים האלה ואת קיומם כיום בציבוריות הישראלית.
2. בר יוחאי – פיוט ושיחה, 60 דקות
נשיר את הפיוט בר יוחאי, ונבחן מה מעמדו של ר' שמעון בר יוחאי אצל כל אחד מהמשתתפים ובתרבות שממנה בא.
3. הילולת צדיקים – לימוד בחברותא, 60 דקות
ננסה לבחון את משמעות המושג 'הילולה', ואת הדרכים לקיומה, כפי שהן עולות ממקורות שונים.

¹ בחרנו לכנות מועד זה 'ל"ג לעומר', כפי שנהגו לומר בכל ארצות המזרח, וכפי שגם מופיע באחד הפיוטים המפורסמים ממרוקו. תודה לפרופ' מ' בר אשר על הערתו זו.

מהלך השיעור

1. מנהגי ל"ג לעומר - פתיחה

זמן
30 דקות

חומרים
כרטיסי מנהגים

פתיחה

ל"ג לעומר, בשונה ממועדים אחרים בלוח השנה, אינו מאופיין בתפילה מיוחדת או סעודה חגיגית. יש בהבדל זה כדי לפתוח את בחינת מאפייניו המיוחדים של ל"ג לעומר ואת מקורם. ל"ג לעומר נקשר אצלנו באופן מיידי באש, אך אם נשאל את אבא ואמא או את סבא וסבתא, נגלה, ככל הנראה, שמנהג הדלקת המדורות לא היה קיים בקהילותיהם. שם התקיימו מנהגים אחרים, שאת רובם איננו מכירים היום.

שאלות והנחיות לקבוצה

הקבוצה יושבת במעגל, על השולחן או על הרצפה מונחים כרטיסי מנהגים וריבועי נייר קטנים וצבעוניים.

- כל משתתף המכיר את אחד המנהגים, מניח עליו ריבוע צבעוני. אם מוכרים לו מספר מנהגים - הוא מניח על כל כרטיס ריבוע צבעוני.
- מהיכן מוכרים לכם המנהגים שהנחתם עליהם את הריבועים שלכם?

הדלקת נרות לכבוד הצדיקים
הדלקת מדורות
לימוד במחיצת עשרה אנשים בשבחי רבי שמעון בר יוחאי
משחק בחץ וקשת
הילולה לרבי שמעון בר יוחאי
חלאקה לילד בן שלוש במירון
סיום מנהגי האבלות הנוהגים בספירת העומר
תהלוכת שירים וריקודים עם מגורה גדולה בעלת שבעה קנים
קריאת הספר 'הילולא רבא'
השתטחות על קברות צדיקים

למנחה

ל"ג לעומר ה פך בתקופתנו ליום מועד. מנהגים רבים התפתחו בקהילות שונות לאורך השנים.

המנהגים הללו קשורים לשלוש דמויות מרכזיות מתקופת התנאים:

רבי שמעון בר יוחאי - על פי המסורת חל יום פטירתו בל"ג לעומר. בקהילות רבות נוהגים לקיים הילולה לזכרו. מנהג זה החל בימי קבלת צפת, במאה ה-16.

רבי עקיבא - בימי ספירת העומר נוהגים מנהגי אבלות לזכרם של תלמידי רבי עקיבא שמתו במגפה. על פי המסורת נעצרה המגפה בל"ג לעומר, ולכן מנהגי האבלות מסתיימים בל"ד לעומר, על פי מנהג הספרדים, או בל"ג לעומר, על פי מנהג האשכנזים.

שמעון בר כוכבא - מנהיג המרד ברומאים. יש הסבורים של"ג לעומר נקבע כיום שמחה, משום שהוא מציין את ניצחונו של בר כוכבא על הרומאים. אין ביסוס היסטורי לכך. מנהגי ל"ג לעומר הקשורים לבר כוכבא תפסו מקום חשוב בציונות, קודם שקמה המדינה, ואף לאחר מכן, תוך הדגשת הגבורה והניצחון על האויבים.

בפתיחת השיעור נחשפים המשתתפים למנהגים שונים של ל"ג לעומר, חלקם מוקרים יותר, וחלקם מוקרים פחות. הנחת הריבועים הצבעוניים על כרטיסי המנהגים המוכרים תמחיש באופן חזותי מנהגים מוכרים יותר, לעומת מנהגים מוכרים פחות.

השאלה השנייה מפנה את המשתתפים לבחון את המנהגים הנהוגים בביתם תוך ראייה ביקורתית. רוב מנהגי המשפחות באים מן המסורת המשפחתית והעדתית, אך בחברה הישראלית מתקיימים גם תהליכים חוץ-משפחתיים, המשפיעים על שימורם של המנהגים, כמו תוכני הלימוד במערכת החינוך, שיווק צרכני, יחסים היררכיים בין קבוצות שונות ומגמות חדשות בחברה הישראלית ובעולם בכלל. הרצון להשתייך לחברה מביא אנשים רבים לוותר על המנהגים העוברים במסורתם המשפחתית והעדתית ולאמץ מנהגים אחרים.

מנהגי ל"ג לעומר רבים בקהילות המזרח קשורים להילולה של ר' שמעון בר יוחאי:

בעיראק (בבל) - בליל ל"ג לעומר נערכים בכמה מבתי הכנסת טכסי הילולה של ר' שמעון בר יוחאי, שבהם קוראים את המובא ב"ספר הילולא רבא", שנדפס בבגדאד בשנת תרס"ח (1908), וכן מרבים להדליק נרות ועששיות לכבוד צדיקים.

בגירבא, תוניסיה ולוב - בל"ג ול"ד לעומר מתקיימת הילולה רבת-עם במקום הקדוש שבאלחארה אלזג'ירה (הרובע הקטן בגירבא) - אלגריבה, לשם מגיעים המונים מכל קצות תוניסיה ולוב. במרכז ההילולה ניצבת מנורה גדולה בעלת שבעה קנים, עשויה כסף ומשובצת זהב, מקושטת ומוארת להפליא – מנורת ר' שמעון בר יוחאי. מנורה זו עוברת בתהלוכת שירים וריקודים בתוך הרובע. לאחר מכן מתקיימת ברחבה הגדולה של אלגריבה ההילולה לכבוד ר' שמעון בר יוחאי. מנהג זה נוהג גם כיום.

במרוקו - ל"ג לעומר נקרא 'הילולא של רבי שמעון'. לאחר תפילת ערבית, מוכרים בבית הכנסת נרות או כוסות שמן לזכר רבי שמעון בר יוחאי, רבי מאיר בעל הנס, תנאים נוספים, אמוראים ורבנים הקבורים במרוקו. נוהגים לנסוע להשתטח על קברות צדיקים ולאכול שם סעודה. בארץ נוהגים לעלות בל"ג לעומר לקברו של רבי שמעון בר יוחאי במירון.

למנחה

החשיפה למנהגים שנהגו בקהילות ארצות האיסלאם השונות מידעת את הלומדים על מנהגים שכמעט נעלמו, והיא מציגה את הפער בינם לבין מנהג הדלקת המדורות, התופס היום את המקום המרכזי בחגיגת ל"ג לעומר בארץ. במנהגים מופיעים האור והאש, שני המוטיבים המרכזיים בדמותו של רבי שמעון בר יוחאי. מוטיבים אלה הם המקשרים בין מנהגים אלה למנהג הדלקת המדורות, אך בהופעתם במנהגים מודגשות פנים אחרות בכוחותיה של האש. תהליך השינוי במעמדם ובחשיבותם של מנהגים מתרחש גם במועדים אחרים. מנהגים שזכו למעמד מרכזי בקהילות שונות, הוסתרו או נעלמו מתוך הרצון להיטמע בחברה הישראלית.

ריבוי המנהגים לכבודו של רבי שמעון בר יוחאי מעיד על מעמדו המשמעותי בקהילות המזרח. בנושא זה נעסוק בהרחבה בחלק הבא של השיעור.

2. בר יוחאי - פיוט ושיחה

זמן
60 דקות

חומרים
הפיוט - בר יוחאי בהקלטה
דפי מקורות

דמותו המיוחדת של ר' שמעון בר יוחאי משתקפת בפיוט שנכתב לכבודו לפני 400 שנה. פיוט זה מוכר בכל קהילות ישראל, אך מושר במיוחד בקהילות מהמזרח ובקהילות החסידים.

נשמע את הפיוט, מי משמכיר יכול להצטרף ולאחר מכן נשיר אותו פעם נוספת עם המוסיקה.
<http://www.piyut.org.il/cgi-bin/search.pl?Expression=%E1%F8+%E9%E5%E7%E0%E9>

בר יוחאי
רבי שמעון לביא

קו ירוק מחדש חדשים שבע שבתות סוד חמשים קשרת קשרי שי"ן קשריך	בר יוחאי נמשחת אשריך שמן ששון מחבריך
בר יוחאי יו"ד חכמה קדומה השקפת לכבודו פנימה לב נתיבות ראשית תרומה את כרוב ממשח זיו אורך	בר יוחאי שמן משחת קדש נמשחת ממדת הקדש נשאת ציץ נזר הקדש חבוש על ראשך פאריך
בר יוחאי אור מפלא רום מעלה יראת מלהביט פי רב לה תעלומה ואין קורא לה נמת עין לא תשורך	בר יוחאי מושב טוב ישבת יום נסת יום אשר ברכת במערות צורים שעמדת שם קנית הודך והדרך
בר יוחאי אשרי יולדתך אשרי העם הם לומדך ואשרי העומדים על סודך לבושי חשן תמיד ואורך	בר יוחאי עצי שטים עומדים למודי יי הם לומדים אור מפלא אור היקוד הם יוקדים הלא המה ירוף מורך
	בר יוחאי ולשדה תפוחים עלית ללקוט בו מרקחים סוד תורה כציצים ופרחים נעשה אדם נאמר בעבורך
	בר יוחאי נאזרת בגבורה ובמלחמת אש דת השערה וחרב הוצאת מתערה שלפת נגד צורריך
	בר יוחאי למקום אבני שיש הנעת לפני אריה ליש גם גלת כותרת על עיש תשורי ומי ישורך
	בר יוחאי בקדש הקדשים

רבי שמעון לביא
חכם, מקובל, רופא, אסטרונום ומשורר. נולד בספרד ומשגורש ממנה במחצית המאה ה-15, הגיע לעיר פאס שבמרוקו. בשנת ש"ט (1549) התכוון לעלות לארץ ישראל. כש עבר דרך טריפולי וראה שיהדות זו זקוקה לו, נשתקע בה והפך לרבה של לוב. נפטר בשנת שמ"ח (1588). חיבורו הידוע ביותר הוא 'כתם פז', פירוש על ספר הזוהר. לצד היותו מקובל וחכם חיבר רבי שמעון פיוטים רבים, בכלם משוקעים ענייני סוד וקבלה. אפשר לראות את האקרוסטיכון של שמו של הפייטן בראשי הבתים.

הפיוט בר יוחאי זכה לתפוצה עצומה בקרב כל קהילות ישראל. במרכזו שבח לרבי שמעון בר יוחאי, והוא מתאר את עלייתו של רבי שמעון בר יוחאי בדרגות רוחניות, או כפי שהן מוגדרות בקבלה – ספירות.

הפיוט זכה למעמד חשוב במיוחד. הוא מושר בליל שבת, לפני קבלת שבת, לאחר תפילת ערבית או במהלך הסעודה. הוא גם הפיוט המרכזי של לייג לעומר, יום ההלולא של רבי שמעון בר יוחאי. יש קהילות הנוהגות לשיר אותו גם במעמד ברית המילה. השיר חשוב גם בהיותו בסיס לסוגה שלמה של פיוטים בשבח רבי שמעון בר יוחאי ושל סוגת פיוטים קבליים בשירת פייטני צפון אפריקה.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מה מייצגת בעיניכם דמותו של רבי שמעון בר יוחאי?

למנחה

אם אחד מחברי הקבוצה מנגן, אפשר להזמין מראש שיביא את כלי הנגינה שלו וינגן את הפיוט.

הפיוט והשירה בקבוצה יוצרים מצע רגשי חווייתי לשיחה על מקומו של רבי שמעון בר יוחאי בלבותיהם של המשתתפים ובתרבות המסורתית-מזרחית בכלל.

הקשר הבלתי אמצעי לדמותו של רבי שמעון בר יוחאי כעושה נסים וכמושיע בעת צרה נמשך לאורך דורות רבים והוא מתקיים גם בימינו. אנשים רבים מאמינים שעלייה לקברו או אפילו הזכרת שמו תסייע להם בעתות מצוקה. מעמדו המיוחד של רבי שמעון בר יוחאי כמחבר הזוהר, ספר יסוד בקבלה ומקור צמיחתם של צדיקים ומקובלים, מייצג שני עקרונות בתרבות היהודית המזרחית:

- מקומו של הצדיק כבעל דרגה רוחנית גבוהה מעוררת כבוד. על כן נתפס הצדיק כמקור כוח להתמודדות עם קשיים ומצוקות ויעד לתפילות וחלומות.
- השפעתה של תורת הקבלה על החיים היהודיים, במעגל הפרטי ובמעגל הקהילתי. הקבלה עוסקת בתחומי האלוהות והרוח וכלי הניתוח והמדידה הרציונאליים אינם תואמים אותה ואת אורחות החיים הנגזרים ממנה.

מגמות של רציונליזם בעולם המערבי, לצד תפיסות שכלתניות יותר ביהדות, ייחסו לאמונה זו מעמד נמוך ושללו ממנה כל לגיטימיות. מאמינים רבים בכוחו של רבי שמעון בר יוחאי התביישו והסתירו את מסורתם, ואחרים אף אימצו את הגישה ההגמונית.

חשוב לתת מקום לכל מגוון ההתייחסויות לשאלה זו, מהזדהות מוחלטת עם דמותו של רבי שמעון כעושה נסים וכמציל בעת צרה, ועד להתנגדות מוחלטת לכך. מרחב המאפשר הבעת עמדה ללא חשש משיפוטיות יאפשר ראייה ביקורתית של העמדה ומקורותיה.

אחרי שעמדנו על המעמד המיוחד של רבי שמעון בר יוחאי, ננסה להבין את משמעות ההילולה הנערכת לכבודו בלייג לעומר.

נפתח במקור למנהג ההילולה. החיד"א, רבי חיים דוד אזולאי, שחי בארץ ישראל לפני מאתיים שנה לערך ועסק רבות במנהגי ארץ ישראל, מציין את המנהג שהחל בימי המקובלים בצפת במאות ה-16 עד ה-18.

יום ל"ג לעומר ירבה שמחה לכבוד רבי שמעון בר יוחאי זכותו יגן עלינו. כי הוא יום ההילולא שלו. ונודע שרצונו הוא שישמחו ביום זה...

ויש מי שנהג לעשות לימוד בליל ל"ג לעומר בי עשרה, ללמוד שבחי רבי שמעון בר יוחאי המפוזרים בזוהר* ואדרא זוטא**, ומנהג יפה הוא.
 רבי חיים דוד אזולאי, 'מורה באצבע', דפוס שלמה בילפורטי, ליוורנו תר"ב (1842), סימן ח, אות רכג

* ספר הזוהר, הספר המרכזי של חכמת הקבלה, מורכב ממדרשים על התורה המחולקים לפי פרשיות השבוע ומיוחס על פי המסורת לרבי שמעון בר יוחאי.

** אדרא זוטא - בתרגום לעברית הגורן (כלומר המושב) הקטן. זהו חלק מספר הזוהר הנושא מאפיינים ייחודיים. בו מסופר על פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי ועל הסודות שמסר לתלמידיו קודם שנסתלק, שאותם חשש לגלות קודם לכן. נשמתו של רבי שמעון בר יוחאי יוצאת כאשר הוא הוגה את המילה 'חיים'.

החיד"א - רבי חיים דוד אזולאי

נולד בירושלים בשנת תפ"ז (1727), חי בחברון, ביבליוגרף, שד"ר ומחבר ספרי הלכה. ביקר בארצות רבות בעולם כולו. בכל אחת מהארצות קשר קשרים עם המנהיגות המקומית היהודית, ולבסוף התמנה לרבה של ליוורנו, איטליה. שם נפטר בתקס"ו (1806). כתב למעלה מחמישים ספרים. ספרו 'שם הגדולים' הוא ספר יסוד העוסק בגדולי ישראל מתקופות שונות.

שאלות והנחיות לקבוצה

- האם השתתפתם פעם בהילולה?
- איזו הרגשה נותנת לכם השתתפות בהילולה?

למנחה

מרכזיותה של הילולת רבי שמעון בר יוחאי במנהגי קהילות ארצות האסלאם מעוגנת בדברי החיד"א, המציין גם את הסיבה להילולה וגם את המנהג שנהג בזמנו. דבריו של החיד"א מחזקים את אלה המרגישים חלק ממנה.

החיד"א משתמש במילים "יום שמחת רבי שמעון בר יוחאי" ולא "יום פטירתו". ייתכן שיש בכך ביטוי למחלוקת הקיימת בין המקובלים, אם ל"ג לעומר הוא יום פטירתו של רבי שמעון או שהוא קשור אליו בדרך אחרת, מחלוקת המובאת בדברי החיד"א במקום אחר.

השאלות אינן מתייחסות באופן ישיר לטקסט, אלא נוגעות בחיבור של המשתתפים להילולה כהמשך לבריור החיבור האישי לדמותו של רבי שמעון, שהתקיים בחלק הקודם.

השיתוף ברגשות ביחס לעריכת הילולה מוביל לשיחה על אודות דרכים שונות לביטוי שמחה. בהילולה יש שמחה גדולה בשל החיבור הרוחני. לכן לצד התפילות שרים רוקדים ואוכלים.

היחס כלפי הילולה יכול לנוע בין הרגשת התעלות וקרבה לצדיק שלכבודו נערכת הילולה, ועד לתחושה של חילול הקודש. פער גדול זה מעיד על הזיקה שבין התהליכים החברתיים לבין היחס להילולה. במערכת זו פועלים שני תהליכים מרכזיים:

1. התאמה בין הריבוד החברתי לבין היחס לתרבות שמייצג כל רובד ולנגזרת של מעמדו. הרצון לנוע מרובד אחד לזה שמוצב גבוה ממנו, מלווה לפעמים בתחושת ניכור כלפי התרבות שמייצג הרובד החברתי שאותו רוצים לנטוש.
2. תפיסת התרבות המזרחית כבעלת פנים אחידות היא אחד האמצעים להעמדתה במקום של "האחר". הרצון להשתחרר מתחושת ה"אחרות" יכול להוביל שני תהליכים שונים: הראשון: חשיפת הזהויות השונות בתרבות המזרחית השני: נטישתה של התרבות. התהליכים החברתיים המשפיעים על היחס כלפי הילולה משלימים את התהליכים החברתיים המשפיעים על היחס למעמדו ומקומו של רבי שמעון בר יוחאי ופועלים במקביל אליהם.

השיחה בחלק זה של השיעור תתייחס פחות למשפט השני בדברי החיד"א. עליו נרחיב את הדיבור לקראת סוף השיעור.

3. הילולת צדיקים - לימוד בחברותא

זמן
60 דקות

חומרים
דפי מקורות

בקריאת דברי החיד"א עולות השאלות מהי הילולה, ומדוע עורכים אותה ביום שמחה של צדיק או ביום פטירתו?

הלולא, הלולה - שמחה ומחולות לכבוד חתן וכלה, שמחת חתונה.
מילון אבן שושן

הלולא - מילה בארמית המציינת שמחה גדולה, בעיקר שמחת חתונה. חסידים ומקובלים נוהגים לערוך הלולא א ביום השנה למות מנהיגם הרוחני, שכן יום פטירתו מציין את עליית נשמתו לשמים ואת איחוד הנשמה, המשולה לכלה, עם העולמות העליונים.

לקסיקון לתרבות יהודית
<http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=549>

ורבי עקיבא אומר:
שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטיפרס, וכולן מתו בַּחַיִי בין פסח לעצרת.
ובסוף העמידו לי שבעה, ואלו הן: רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ורבי יוחנן הסנדלר.
אמר להם: הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה. אתם לא תהיו כן.
מיד עמדו ומילאו כל ארץ ישראל תורה.

קהלת רבה, פרשה יא, דיבור המתחיל: בבקר

ואחר כך למדו חמישה תלמידים אצל רבי עקיבא: רבי שמעון ורבי מאיר וכולי.
והיא שמחת רבי שמעון בר יוחאי.
...ואפשר שהכוונה כמו שכתבתי אני עני בטוב עין, שביום ל"ג התחיל ללמד רבי עקיבא לרבי שמעון בר יוחאי וחבריו.
רבי חיים דוד אזולאי, 'מראית העין', דפוס אליעזר יוסף חיים סערון, ליוורנו תקנ"ב (1792), ליקוטים, סימן ז

באותו יום ביקש רבי שמעון להסתלק מן העולם, והיה מסדר דבריו.
נתכנסו החברים לבית רבי שמעון...
אמר רבי שמעון: עתה שעת רצון היא,
מילים קדושות שלא גיליתי עד עתה רצוני לגלותן...
וכל אותו היום לא פסקה האש מן הבית,
ולא היה מי שניגש אצלו, כי לא יכול,
כי האור והאש סבבוהו...

משיצאה מיטתו פרחה באוויר, והאש הייתה מלהטת לפניו.
שמעו קול: היכנסו ובואו והתכנסו להילולה של רבי שמעון.

תרגום אידרא זוטא, דברים, פרשת האזינו, דף רפז עמ' ב

תאנא בההוא יומא דר"ש בעא לאסתלקא מן עלמא והוה מסדר מלוי אתכנשו חברייא לבי ר"ש... אר"ש הא השתא שעתא דרעותא הוא ואנא בעינא למיעל בלא כסופא לעלמא דאתי, והא מלין קדישין דלא גליאן עד השתא בעינא לגלאה קמי שכינתא... כל ההוא יומא לא אפסיק אשא מן ביתא ולא הוה מאן דמטי לגביה דלא יכילו דנהורא ואשא הוה בסוחרניה, ...בבתר דנפק פורייתא הוה סליק באוריא, ואשא הוה להיט קמיה שמעו קלא עולו ואתו ואתכנשו להילולא דרבי שמעון.

אידרא זוטא, דברים, פרשת האזינו, דף רפז עמ' ב

שאלות והנחיות לקבוצה

- מהי הילולה, ומדוע עורכים אותה?

למנחה

הלימוד בחברותא מאפשר דיון במושג 'הילולה' ובהקשרים הרחבים יותר שלו. זוהי קומה נוספת, הנבנית לאחר החיבור הרגשי והחוויתי ולצד הבנת התהליכים החברתיים.

שני המקורות הראשונים עוסקים בהבנת המושג 'הילולה' בכלל. בשלב הראשון מופיע, תרגומה של המילה מארמית לעברית. כך נוכל למקמה בזירה המתאימה - הילולה היא חתונה, ולכן היא כוללת מאפיינים של שמחה גדולה, מוסיקה וריקודים. בשלב השני ניתנת הסיבה לקיום חתונה מיוחדת זו; ביום הפטירה עולה נשמתו של הצדיק ומתאחדת עם בוראה בדומה לאיחוד של כלה וחתן. האיחוד כמקור לשמחה עומד במרכזם של שני מקורות אלה.

שלושת המקורות האחרונים עוסקים בהילולת רבי שמעון בל"ג לעומר. כאשר קוראים אותם ברצף, נדמה שקוראים סיפור שפותח ברבי עקיבא ומסתיים בתלמידיו של רבי שמעון. בסיפור הנטווה מן הרצף של שלושת המקורות הללו אפשר לראות את ל"ג לעומר כיום שבמרכזו החיבור בין הדורות באמצעות לימוד התורה.

הילולת רבי שמעון בל"ג לעומר פועלת במישורים מקבילים בעולמות העליונים ובעולמות התחתונים. השמחה והלימוד מקשרים בין העולמות.

לאחר האסון שפקד את בית מדרשו של רבי עקיבא, הוא פנה אל תלמידיו בדרישה שלא תהיה עינם צרה בתורה. קריאה חברתית של מסר זה תביא להרחבת שורות הלומדים ולשחרורה ממצרי האליטיזם המאפיינים בתי מדרש המיועדים לחכמים בלבד.

הדרך שבה מגלה בר יוחאי את תורתו יוצרת רושם חזק של חוויה רוחנית מיוחדת. המוטיבים המופיעים בטקסט סוגרים את המעגל שנפתח בתחילת השיעור:

- מעמדו של רבי שמעון בר יוחאי כעושה נסים וכקשור באופן בלתי אמצעי לאלוהים.
- האש המקיפה את ביתו של רבי שמעון בר יוחאי מגינה על הלומדים, אך היא חוצצת בינם לבין האחרים, ואף עלולה לשרוף את מי שמחוצה לה. אפשר לראות בבת הקול, המזמינה להילולה, תיקון להרחבת שורות הלומדים. במנהגי קהילות המזרח השתמר דווקא ההיבט העדין של האש ולא ההיבט השרוף.

אסיף

בלימוד בחברותא עסקנו בהבנת המושג 'הילולה' ובמשמעויותיו השונות. מתברר שיש התאמה בין ההילולה, כפי שהיא מתקיימת כיום, לבין הערכים שאותם היא באה לייצג.

שאלות והנחיות לקבוצה

- כיצד אפשר לקשור בין הסיפורים על רבי עקיבא ועל רבי שמעון לבין המנהג שהיה נהוג בזמן החיד"א בל"ג לעומר?
- כיצד אפשר לשלב לימוד בחגיגת ל"ג לעומר שלנו?

למנחה

החיד"א מזכיר את המנהג ללמוד את שבחי רבי שמעון בר יוחאי. אין הוא מפרט כיצד התקיים לימוד זה, באיזו מסגרת, והאם היה קשור להילולה. הלימוד עומד במרכז הסיפור על רבי עקיבא ורבי שמעון. הקישור בין שני האירועים המתוארים בסיפור לבין ל"ג לעומר מעיד על כך שערכי לימוד התורה ומסירתה מדור לדור עומדים במרכזו של יום זה.

השאלה השנייה מציעה תחילתו של יישום. מוצע לקיים את הלימוד כרובד נוסף בהילולה ולא כתחליף לה, כדי לחזק את החלקים החווייתיים, מצד אחד, וכדי לאפשר התמודדות עם הביקורת החברתית והדתית. קיום הלימוד בחגיגת ל"ג לעומר ליד המדורה המשפחתית או בדרך למירון אינו פשוט, אך הבנת חשיבותו היא שלב חשוב ביישום.

סיכום

בשיעור זה בחנו מנהג שיש לו גם תהודה גדולה בחברה הישראלית וגם משמעות רגשית חווייתית עמוקה. שני מאפיינים אלה גורמים להנעת תהליכים חברתיים בעלי השפעה. לימוד שורשי המנהג עשוי להשפיע על הרצון לשמר אותו, אך גם לחדש ולהתאים אותו לצרכינו.

מנהגי ל"ג לעומר

הדלקת מדורות

לימוד במחיצת עשרה אנשים בשבחי רבי שמעון בר יוחאי

משחק בחץ וקשת

הילולה לרבי שמעון בר יוחאי

חלאקה לילד בן שלוש במירון

סיום מנהגי האבלות הנוהגים בספירת העומר

תהלוכת שירים וריקודים עם מגורה גדולה בעלת שבעה קנים

קריאת הספר 'הילולא רבא'

השתטחות על קברות צדיקים

בר יוחאי
רבי שמעון לביא

<p style="text-align: center;">שְׁלֶפֶת נֶגֶד צוֹרְרִיךָ בַּר יוֹחָאִי לְמָקוֹם אֲבְנֵי שֵׁישׁ הַגְעַתָּ לִפְנֵי אַרְיֵה לִישׁ גַּם גָּלַת כּוֹתֶרֶת עַל עֵישׁ תְּשׁוּרֵי וּמֵי יִשׁוּרֶיךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי בְּקֶדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים קוֹ יְרוּק מְחַדֵּשׁ חֲדָשִׁים שְׁבַע שְׁבִתוֹת סוּד חֲמָשִׁים קִשְׂרֵת קִשְׂרֵי שֵׁ"ן קִשְׂרֵיךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי יו"ד חֲכָמָה קְדוּמָה הַשְּׁקֵפֶת לְכַבּוּדוֹ פְּנִימָה לֵב נְתִיבוֹת רֵאשִׁית תְּרוּמָה אֶת פְּרוּב מְשַׁח זֵיו אוֹרֶיךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי אוֹר מְפָלֵא רוּם מְעָלָה יִרְאֵת מְלַהֲבֵיט פִּי רַב לָהּ תַעֲלֹמָה וְאַיִן קוֹרָא לָהּ נִמְתָּ עֵינַי לֹא תִשׁוּרֶיךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי אֲשֶׁרֵי יוֹלְדֶתְךָ אֲשֶׁרֵי הָעַם הֵם לוֹמְדֶיךָ וְאֲשֶׁרֵי הָעוֹמְדִים עַל סוּדֶיךָ לְבוּשֵׁי חֲשֵׁן תְּמִיךָ וְאוֹרֵיךָ</p>	<p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי נְמֻשְׁחַת אֲשֶׁרֵיךָ שְׁמֵן שְׁשׁוֹן מַחְבְּרֵיךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי שְׁמֵן מְשַׁחַת קֶדֶשׁ נְמֻשְׁחַת מְמַדַּת הַקְּדֶשׁ נְשִׂאֵת צֵיץ נֶזֶר הַקְּדֶשׁ חֲבוּשׁ עַל רֹאשְׁךָ פְּאָרְךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי מוֹשֵׁב טוֹב יִשְׁבֶּתְךָ יוֹם נִסְתָּ יוֹם אֲשֶׁר בְּרַחֲתְךָ בְּמַעֲרַת צוּרִים שְׁעַמְדֶתְךָ שָׁם קִנִּיתָ הוֹדֶךָ וְהַדְרֶךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי עֲצֵי שְׁטִים עוֹמְדִים לְמוֹדֵי י"י הֵם לוֹמְדִים אוֹר מְפָלֵא אוֹר הַיְקוּד הֵם יוֹקְדִים הֲלֹא הִמָּה יוֹרוּךָ מוֹרֵיךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי וְלִשְׁדָּה תְּפוּחִים עֲלִיתָ לְלִקוּט בּוֹ מְרַקְחִים סוּד תּוֹרָה כְּצִיצִים וּפְרָחִים נַעֲשֶׂה אָדָם נְאָמַר בְּעַבּוּרֶיךָ</p> <p style="text-align: center;">בַּר יוֹחָאִי נְאֻזְרֶת בְּגִבּוּרָה וּבְמִלְחָמָת אֵשׁ דַּת הַשְּׁעָרָה וְחֶרֶב הוֹצֵאתָ מִתְּעָרָה</p>
---	---

רבי שמעון לביא

חכם, מקובל, רופא, אסטרונום ומשורר . נולד בספרד ומשגורש ממנה במחצית המאה ה-15, הגיע לעיר פאס שבמרקו. בשנת ש"ט (1549) התכוון לעלות לארץ ישראל. כש עבר דרך טריפולי וראה שיהדות זו זקוקה לו , נשתקע בה והפך לרבה של לוב. נפטר בשנת שמ"ח (1588). חיבורו הידוע ביותר הוא 'כתם פז', פירוש על ספר הזוהר. לצד היותו מקובל וחכם חיבר רבי שמעון פיוטים רבים , בכלם משוקעים ענייני סוד וקבלה . אפשר לראות את האקרוסטיכון של שמו של הפייטן בראשי הבתים.

יום ל"ג לעומר ירבה שמחה לכבוד רבי שמעון בר יוחאי זכותו יגן עלינו . כי הוא יום ההילולא שלו. ונודע שרצונו הוא שישמחו ביום זה...

ויש מי שנהג לעשות לימוד בליל ל"ג לעומר בי עשרה, ללמוד שבחי רבי שמעון בר יוחאי המפוזרים בזוהר* ואדרא זוטא**, ומנהג יפה הוא.
רבי חיים דוד אזולאי, 'מורה באצבע', דפוס שלמה בילפורטי, ליוורנו תר"ב (1842), סימן ח, אות רכג

* ספר הזוהר, הספר המרכזי של חכמת הקבלה, מורכב ממדרשים על התורה המחולקים לפי פרשיות השבוע ומיוחס על פי המסורת לרבי שמעון בר יוחאי.

** אדרא זוטא - בתרגום לעברית הגורן (כלומר המושב) הקטן. זהו חלק מספר הזוהר הנושא מאפיינים ייחודיים. בו מסופר על פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי ועל הסודות שמסר לתלמידיו קודם שנסתלק, שאותם חשש לגלות קודם לכן. נשמתו של רבי שמעון בר יוחאי יוצאת כאשר הוא הוגה את המילה 'חיים'.

החיד"א - רבי חיים דוד אזולאי

נולד בירושלים בשנת תפ"ז (1727), חי בחברון, ביבליוגרף, שד"ר ומחבר ספרי הלכה. ביקר בארצות רבות בעולם כולו. בכל אחת מהארצות קשר קשרים עם המנהיגות המקומית היהודית, ולבסוף התמנה לרבה של ליוורנו, איטליה. שם נפטר ב תקס"ו (1806). כתב למעלה מחמישים ספרים. ספרו 'שם הגדולים' הוא ספר יסוד העוסק בגדולי ישראל מתקופות שונות.

הילולת צדיקים

הלולא, הלולה - שמחה ומחולות לכבוד חתן וכלה, שמחת חתונה.
מילון אבן שושן

הלולא - מילה בארמית המציינת שמחה גדולה, בעיקר שמחת חתונה. חסידים ומקובלים נוהגים לערוך הלול א ביום השנה למות מנהיגם הרוחני, שכן יום פטירתו מציין את עליית נשמתו לשמים ואת איחוד הנשמה, המשולה לכלה, עם העולמות העליונים.

לקסיקון לתרבות יהודית
<http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=549>

ורבי עקיבא אומר:
שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטיפרס, וכולן מתו בַּחַיִי בין פסח לעצרת.
ובסוף העמידו לי שבעה, ואלו הן: רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ורבי יוחנן הסנדלר.
אמר להם: הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה. אתם לא תהיו כן.
מיד עמדו ומילאו כל ארץ ישראל תורה.

קהלת רבה, פרשה יא, דיבור המתחיל: בבקר

ואחר כך למדו חמישה תלמידים אצל רבי עקיבא: רבי שמעון ורבי מאיר וכולי.
והיא שמחת רבי שמעון בר יוחאי.
...ואפשר שהכוונה כמו שכתבתי אני עני בטוב עין, שביום ל"ג התחיל ללמד רבי עקיבא לרבי שמעון בר יוחאי וחבריו.
רבי חיים דוד אזולאי, 'מראית העין', דפוס אליעזר יוסף חיים סערון, ליוורנו תקנ"ב (1792), ליקוטים, סימן ז

באותו יום ביקש רבי שמעון להסתלק מן העולם, והיה מסדר דבריו.
נתכנסו החברים לבית רבי שמעון. ...
אמר רבי שמעון: עתה שעת רצון היא,
מילים קדושות שלא גיליתי עד עתה רצוני לגלותן...
וכל אותו היום לא פסקה האש מן הבית,
ולא היה מי שניגש אצלו, כי לא יכול,
כי האור והאש סבבוהו...

משיצאה מיטתו פרוחה באוויר, והאש הייתה מלהטת לפניו.
שמעו קול: היכנסו ובואו והתכנסו להילולה של רבי שמעון.

תרגום אידרא זוטא, דברים, פרשת האזינו, דף רפז עמ' ב

תאנא בההוא יומא דר"ש בעא לאסתלקא מן עלמא והוה מסדר מלוי אתכנשו חברייא לבי ר"ש... אר"ש הא השתא שעתא דרעותא הוא ואנא בעינא למיעל בלא כסופא לעלמא דאתי, והא מלין קדישין דלא גליאן עד השתא בעינא לגלאה קמי שכינתא... כל ההוא יומא לא אפסיק אשא מן ביתא ולא הוה מאן דמטי לגביה דלא יכילו דנהורא ואשא הוה בסוחרניה, ...בתר דנפק פורייא הוה סליק באוירא, ואשא הוה להיט קמיה שמעו קלא עולו ואתו ואתכנשו להילולא דרבי שמעון.

אידרא זוטא, דברים, פרשת האזינו, דף רפז עמ' ב

- מהי הילולה, ומדוע עורכים אותה?